

Klimahandling i et katolsk perspektiv

Peter Christian Rude, cand.mag. i litteraturvidenskab, kommunikationskoordinator,
Caritas Danmark (pcr@caritas.dk)

Abstract

Denne artikel beskæftiger sig med, hvordan den planetære krise forstås af den katolske kirke som et først og fremmest moralsk og åndeligt problem, der ikke alene kan løses af teknologi og videnskab, men nødvendiggør en gennemgribende forandring af samfundet. Jeg analyserer i den forbindelse nyligt afdøde pave Frans' indflydelsesrige rundskrivelse om klimaet fra 2015, *Laudato si'*, der på afgørende vis stadfæstede kirkens position i klimadebatten ved både at anerkende den igangværende krises menneskeskabte rødder og opfordre til handling. Selv om det langt fra var alle katolikker, der tog lige godt imod pavens formaning, er det min pointe, at Frans her blot byggede videre på en tradition inden for det moderne paveembede for kritisk stillingtagen til det omkringliggende samfund, som i de seneste godt 135 år har manifesteret sig i en lang række rundskrivelser om forskellige sociale anliggender. Som sådan er det min ambition med denne artikel at vise, at den katolske kirkes indsats på klimaområdet bør betragtes som et udtryk for kontinuitet, hvad angår kirkens langvarige livtag med det moderne samfund.

Nøglebegreber: katolsk sociallære, pavelige rundskrivelser, integreret økologi, økologisk omvendelse, det teknokratiske paradigme

Økologisk kultur kan ikke reduceres til en række delløsninger på de påtrængende problemer, såsom forurening, miljøforringelse og overforbrug af naturressourcer. Der skal være et samlet overblik, en politik, et oplysningsprogram, en levevis og en åndelighed, som sammen yder modstand mod det teknokratiske paradigmes angreb. (Frans 2015, 75)

Den 18. juni 2015 – nogle måneder før ratificeringen af FN's 17 verdensmål for bæredygtig udvikling og vedtagelsen af Parisaftalen – udsendte det nu forhenværende overhoved for den katolske kirke, pave Frans, rundskrivelsen *Laudato si'* ("Lovet være du") med undertitlen "Om omsorg for vort fælles hjem". Rundskrivelsen var længe ventet, ikke bare blandt katolikker, men også af en bredere offentlighed, der rakte videre end det kirkelige bagland, og som var nysgerrige efter at vide, hvad paven havde at sige om en af vor tids mest presserende kriser. Det betød blandt andet, at der ikke gik lang tid, fra at *Laudato si'* blev gjort tilgængelig online, til Vatikanets hjemmeside brød ned som følge af en kraftigt forøget webtrafik (Allen Jr. 2015). Paven blev snart hyldet, også i en sekulær offentlighed, for at give debatten om klimaet en moralsk og åndelig dimension, som tidligere ikke i samme grad havde præget den. For Caritas, den katolske kirkes officielle udviklings- og nødhjælpsorganisation, blev *Laudato si'* med sin opfordring til en bæredygtig og integreret udvikling snart et nøgledokument på en måde, som pavens øvrige rundskrivelser – *Lumen fidei* ("Troens lys", 2013), *Fratelli tutti* ("Alle brødre", 2020) og *Dilexit*

nos ("Han elskede os", 2024) – ikke i samme omfang er blevet det. Derudover har rundskrivelsen affødt sin egen sociale bevægelse, *Laudato Si' Movement*, der siden 2015 har engageret katolikker verden over i klimasagen. Samtidig er det værd at bemærke, at der internt i den katolske kirke også var stemmer, der talte Frans imod, blandt andet ved at kritisere ham for at være sortsynet på en kontraproduktiv måde. En prominent kritiker, den nu afdøde australske kardinal George Pell, mente også, at kirken som udgangspunkt ikke burde forholde sig til videnskabelige anliggender, der lå uden for dens ekspertisefelt (Scammell 2015).

Men set fra et historisk perspektiv var der intet underligt ved, at paven blandede sig i debatten om det, som man med et begreb fra FN-systemet kan kalde 'den tredobbelte planetære krise' med øget forurening, stigende klimaforandringer og tiltagende tab af biodiversitet (UN 2022). I løbet af de sidste godt 135 år har der i den katolske kirke været tradition for, at skiftende paver har udsendt rundskrivelser, hvori de på baggrund af kirkens lære har forholdt sig til aktuelle samfundsmæssige tematikker. I det lys, og ikke mindst med tanke på de meget alvorlige sociale følgevirkninger, som krisen har for verdens fattigste, var det altså nærliggende, at paven adresserede den. Eller anderledes formuleret: Betragter man *Laudato si'* en smule på afstand, så fremstår den som et udtryk for en kontinuitet, hvad angår den katolske kirkes måde at forholde sig til den moderne verden på, ikke som et brud. Hertil hører også, at spørgsmålet om klimaet og den økologiske tænkning, som det indebærer, trækker tråde tilbage til den tidligste kristendom med forestillingen om mennesket som forvalter af Guds skaberværk.

Med denne artikel er det mit formål at redegøre for, hvordan den planetære krise i Frans' nu 10 år gamle rundskrivelse blev fremstillet som et først og fremmest moralsk og åndeligt problem. Det er i den forbindelse min ambition at påvise to forhold. For det første: Hvordan Frans med sin analyse af krisen byggede videre på en tradition for kritisk stillingtagen til det omkringliggende samfund, der kendetegner det moderne paveembede. For det andet: Hvordan han i den forbindelse alligevel vakte kritik fra konservative, katolske kræfter, der enten ikke delte hans bekymringer, eller som ikke mente, at kirken burde gøre sin stemme gældende i debatten om klimaet med hele den kritik af det moderne samfund, som det medførte.

Men før vi når så langt, er det nødvendigt først at træde et skridt tilbage og kigge nærmere på, hvad der i en katolsk sammenhæng overhovedet forstås ved rundskrivelsesgenren, og hvad den har at gøre med det pavelige embede i moderne forstand. På den måde er det min forhåbning at placere klimakritikken i *Laudato si'* i en bredere, historisk sammenhæng.

De pavelige rundskrivelser og katolsk sociallære

Kort fortalt kan man sige, at en rundskrivelse, også kaldet en encyklika, er et paveligt dokument, der er adresseret til biskopperne og i videre forstand de troende generelt (Olden-Jørgensen 2024). I nyere tid, det vil sige siden 2. Vatikankoncil, det store kirkemøde, som blev afholdt fra 1962 til 1965 med henblik på at åbne den katolske kirke mod den moderne verden, er der dog også eksempler på rundskrivelser, der er henvendt til "alle mænd og kvinder af god vilje". Det gælder blandt andet *Laudato si'*. Det er indledningsvist vigtigt at nævne, at paven her, modsat hvad der i andre sammenhænge kan være tilfældet, ikke hævder at udtale sig 'ufejlbarligt', og at rundskrivelserne er et relativt

moderne fænomen. De har navn efter de første ord i teksten, og ofte fremhæves pave Benedikt XIV's *Ubi primum* ("I den stund", 1740) som den første inden for genren. Det er dog først fra midten af 1800-tallet, at rundskrivelserne for alvor vinder udbredelse som en måde, hvorpå pavestolen udtaler sig om emner af samfundsmæssig relevans. For mens flere rundskrivelser gennem tiden har behandlet kirkeinterne anliggender, heriblandt spørgsmål om teologi og pastoral omsorg, har en stor del ligeledes taget afsæt i den samtidige verdens specifikke udfordringer. Det er i denne sammenhæng den sidstnævnte gruppe af rundskrivelser med et eksplicit socialt sigte, der interesserer mig. Jeg vil i dette afsnit opholde mig ved enkelte udvalgte eksempler, der hver på sin måde på afgørende vis har anskuet aktuelle sociale og politiske tematikker gennem en prisme af katolsk tro og moral, som også *Laudato si'* gør det. Før vi går videre, er det dog vigtigt at understrege, at rundskrivelserne nok tilskrives bestemte paver, men altid bliver til i et samarbejde mellem paven og forskellige katolske universiteter og tænketanke. Som sådan bør de forstås som udtryk for en bred indsats på tværs af kirken.

Det første eksempel, som jeg vil kigge på, er *Rerum novarum* ("De nye forhold", 1891), pave Leo XIII's rundskrivelse om forholdene for arbejderklassen, der blev til på et tidspunkt, hvor industrialiseringen af de vestlige samfund og den gryende kapitalisme havde affødt et politisk modsvar i form af socialismen. Med sin rundskrivelse gik Leo XIII i rette med kapitalismen og advokerede blandt andet for muligheden for at stifte fagforeninger, men han stillede sig også kritisk over for socialismen. Ifølge ham undertrykte både kapitalismen og socialismen på hver deres måde den menneskelige persons mulighed for at kunne udfolde sig: kapitalismen ved udnyttelsen af arbejderens, socialismen ved at sætte staten i stedet for familien. Paven argumenterede modsat for at føre hele samfundslivet tilbage til kristne principper (Clausen 1994). I den forbindelse kom han blandt andet ind på princippet om menneskets umistelige værdighed, der beror på forestillingen om, at mennesket er skabt i Guds billede; princippet om det fælles gode, altså de sociale betingelser, som alle mennesker deler, og princippet om subsidaritet, der går ud på, at beslutninger bør træffes så tæt på de berørte personer som muligt. Når *Rerum novarum* igen og igen betragtes som en af de mest indflydelsesrige rundskrivelser, og når jeg også tager den op her, skyldes det ikke mindst, at paven med fremhævelsen af disse principper lagde grundstenen til den katolske kirkes sociallære, det vil sige kirkens lære om samfundets rette indretning (Ryom 2021).

Af andre vigtige rundskrivelser på det sociale område, der også har bidraget væsentligt til sociallæren, bør nævnes *Pacem in terris* ("Fred på jord", 1963) af pave Johannes XXIII, der var den første rundskrivelse, der var rettet mod både katolikker og ikke-katolikker. Den udkom få måneder efter Cuba-krisen, hvor den kolde krig i nogle døgn var i overhængende fare for at blive varm, og hvor Vatikanet havde fungeret som mægler mellem Det Hvide Hus og Kreml. *Pacem in terris* opnåede med sit budskab om universel fred stor indflydelse, og paven blev i en lederartikel i *The Washington Post* beskrevet som den moderne verdens samvittighedsfulde stemme (Migliore 2003). Det signalement er værd at hæfte sig ved, fordi det på sin vis foregriber den modtagelse, som omkring 50 år senere blev Frans til dels ved udgivelsen af *Laudato si'*, der i *The New York Times* blev rost for at gøre klimakrisen til et moralsk og åndeligt spørgsmål, snarere end et spørgsmål om politik, videnskab og økonomi (Goodstein og Gillis 2015).

Også Johannes Paul II, der var pave fra 1978 til 2005, formåede at træde frem i offentligheden som en moralsk leder. Den polskfødte pave gjorde den katolske kirke til en mere synlig verdenskirke, der aktivt forholder sig til globale uretfærdigheder fra et

specifikt moralsk, snarere end politisk, ståsted. Herigennem opnåede han storpolitisk indflydelse. Flere kommentatorer har for eksempel tilskrevet ham en betydelig rolle i østblokkens sammenbrud i 1989 ved med afsæt i sociallæren at formulere et alternativ til den kommunistiske statsideologi, som han oplevede som værende undertrykkende over for mange mennesker i blandt andet sit eget hjemland, Polen (se bl.a. Weigel 1999). Han var også afsender af den sidste rundskrivelse, som jeg ganske kort vil komme ind på, før vi bevæger os videre til næste afsnit: *Centesimus annus* ("Hundredåret", 1991). I henhold til denne artikels emne er den interessant af først og fremmest to grunde. For det første fordi Johannes Paul II med den eksplicit greb tilbage til *Rerum novarum* i anledning af 100-året for dens udgivelse. På et tidspunkt, hvor den kolde krig var ved at ebbe ud, og det liberale demokrati og den frie markedsøkonomi syntes at opnå universel udbredelse, fastholdt han den kritik af såvel socialismen som kapitalismen, som Leo XIII et århundrede tidligere havde fremsat. For det andet fordi paven i en rundskrivelse, der havde arbejdets værdighed som omdrejningspunkt, også forholdt sig til klimaspørgsmålet ved at advokere for en egentlig "menneskelig økologi", der ser mennesket som en del af skaberværket. Den form for økologisk tænkning er, som jeg vil komme nærmere ind på, særegen for natursynet i den katolske kirke og danner også klangbund for klimabudskabet i *Laudato si'*.

Paven som kulturkritiker

Ved at kigge på tre rundskrivelser udgivet på forskellige tidspunkter i løbet af de sidste godt 135 år – *Rerum novarum*, *Pacem in terris* og *Centesimus annus* – har jeg i det foregående afsnit forsøgt at beskrive den tradition inden for kirken for moralsk stillingtagen til tidens problemer, som *Laudato si'* selv er en del af. For at rekapitulere: Det er afgørende at forstå, at *Laudato si'* ikke står alene som resultatet af en enkelt paves private overvejelser over den planetære krise, men derimod skal betragtes i samspil med de rundskrivelser på det sociale område, der er gået forud for den.

Heraf følger også, at det vil være et udtryk for reduktionisme at kategorisere *Laudato si'* som en rundskrivelse, der ene og alene handler om den planetære krise. Som det er tilfældet med de øvrige rundskrivelser, som jeg har nævnt, er omfanget langt større, fordi det har at gøre med, hvordan menneskeheden indretter sig som samfund i det hele taget. I den forstand har spørgsmålet om, hvordan vi drager "omsorg for vort fælles hjem", for nu at citere undertitlen på *Laudato si'*, nogle andre implikationer end de, der umiddelbart viser sig. Det, som Frans i rundskrivelsen efterlyser, er ikke bare globale løsninger på den planetære krise, men tillige et opgør med det moderne forbrugersamfund, der for ham at se har fremprovokeret selvsamme krise, som når det lyder: "En strategi for virkelige forandringer kræver, at processer bliver gennemtænkt i deres helhed, for det er ikke nok at tage nogle få overfladiske økologiske hensyn, hvis der ikke bliver sat spørgsmålstegn ved den tankegang, der ligger til grund for nutidens kultur" (Frans 2015, 120). Med andre ord forstår Frans i *Laudato si'* den planetære krise som et symptom på, at der i moderne tid er gået noget grundlæggende galt. Jeg vil derfor hævde, at en gavnlig måde at læse *Laudato si'* på er ved at betragte den som kulturkritik.

Når jeg karakteriserer *Laudato si'* på den måde, står jeg ikke alene. Det er en karakteristisk, der går igen flere steder, blandt andet i den fornævnte artikel fra *The New York Times*, men også hos den fremtrædende, konservative amerikanske forfatter George

Weigel. Selv om Weigel ellers i mange tilfælde har erklæret sig uenig med Frans, forholdt han sig alligevel overvejende positivt til *Laudato si'*, da den udkom, ud fra præmissen om, at den først og fremmest handler om "os":

Hvad skriver Frans i dette komplekse og uundgåeligt kontroversielle dokument, der kan tale, som en god hyrde bør, til manglede i menneskeheden forståelse af sig selv i dag, og som kan pege os i en mere ædel retning? Meget, viser det sig – hvis man læser *Laudato si'* som en rundskrivelse, der først og fremmest handler om os, og ikke først og fremmest handler om træer, plankton eller "the Tennessee snail darter". (Weigel 2015, forfatterens oversættelse)

Man kan altså med Weigel hævde, at analysegenstanden i *Laudato si'* ikke i første omgang er klimaet, men derimod "os", menneskeheden. Hermed træder slægtskabet mellem *Laudato si'* og de andre rundskrivelser på det sociale område endnu en gang tydeligt frem. Som vi har set, har rundskrivelser som *Rerum novarum*, *Pacem in terris* og *Centesimus annus* på lignende vis taget afsæt i aktuelle samfundsmæssige udfordringer for at reflektere mere bredt over samfundets rette indretning i det hele taget. På den måde kan man sige, at der er et vigtigt, kulturkritisk element over rundskrivelserne. Det bør efter min mening ikke negligeres. I forlængelse heraf vil jeg nu mere uddybende komme ind på, hvordan natursynet i *Laudato si'* skal ses i sammenhæng med en mere generel kritik af det moderne forbrugersamfund.

Økologisk omvendelse

Som nævnt i denne artikels indledning begyndte klimaindsatsen i den katolske kirke ikke med Frans, om end det er sandt, at kirken i kølvandet på udgivelsen af *Laudato si'* for 10 år siden er trådt frem som en særlig markant stemme i klimadebatten. Tværtimod har der inden for den katolske kirke længe været interesse for at sikre gode livsbetingelser på kloden. Det fremgår også tydeligt af *Laudato si'*, hvor Frans flere steder vedkender sig sin arv til den helgen, som han tog navn efter, Frans af Assisi, foruden en række af sine forgængere, der på et forholdsvis tidligt tidspunkt, det vil sige før de negative konsekvenser af den globale opvarmning for alvor blev kortlagt, havde advaret mod en samfundsudvikling, der alene er bundet op på spørgsmålet om økonomisk vækst. Hvis man griber tilbage til Bibelens skabelsesberetning, kan man også her finde belæg for, at mennesket som forvalter af, hvad man inden for en jødisk-kristen begrebsverden kan betegne 'skaberværket', har en særlig forpligtelse til at drage omsorg for det. Det nævner Frans selv i *Laudato si'*, hvor han tager til genmæle over for dem, der læser formuleringen i Første Mosebog om, at menneskene skal "underlægge" sig jorden, som en accept af en uansvarlig udnyttelse af dens ressourcer:

Vi er ikke Gud. Jorden var her inden os, og den er blevet givet til os. [...] De bibelske tekster skal læses i deres sammenhæng på grundlag af hermeneutikken. De fortæller os, at vi skal "dyrke" og "vogte" Edens have (jf. 1 Mos 2,15). "Dyrke" betyder, at vi skal arbejde med jorden, opdyrke den, men "vogte" betyder, at vi skal nære omsorg for jorden, våge over den og beskytte og bevare den. Det indebærer et gensidigt ansvar mellem menneskene og naturen. (Frans 2015, 50)

Frans er her inde på noget centralt, hvad angår økologisk tænkning generelt i den katolske kirke. Nok har den aktuelle planetære krise med alle sine negative

følgevirksomheder understreget behovet for handling, men for Frans har kristne altid været forpligtet til at drage omsorg for kloden. I dette perspektiv har naturbeskyttelse fra begyndelsen været skrevet ind som et grundvilkår i det kristne gudsforhold. Jeg mener i forlængelse heraf, at det er gavnligt at fremhæve to forhold fra ovenstående citat, der hver især viser, at det moralske opdrag til at forvalte skaberværket på ansvarlig vis er forankret i en bestemt opfattelse af den skabte virkelighed, der er typisk for kristendommen generelt og for katolicismen i særdeleshed. Jeg tænker her på beskrivelsen af, hvordan jorden er blevet givet til menneskene, og idéen om, at der eksisterer en gensidighed mellem menneskene og naturen.

Katolsk imagination og integreret økologi

Det første forhold betoner den katolsk-kristne erfaring af jorden som gudgivet og dermed som noget, der peger tilbage på Gud. Det stemmer godt overens med, hvad den amerikanske sociolog og katolske præst Andrew Greeley er inde på, når han i sin udlægning af, hvad han kalder 'katolsk imagination', hævder, at katolikker forestiller sig den skabte virkelighed sakramental, det vil sige som en åbenbarelse af Guds nærvær (Greeley 2000, 1). Greeley skriver:

Den katolske imagination i alle sine mange manifestationer [...] har en tendens til at understrege skabelsens metaforiske natur. Den almindelige eksistens' genstande, begivenheder og personer antyder Guds natur og gør faktisk på en eller anden måde Gud nærværende for os. Gud er tilstrækkelig lig skabelsen, at skabelsen ikke bare fortæller os noget om Gud, men også derved gør Gud nærværende blandt os. (Greeley 2000, 3–4, forfatterens oversættelse)

For Frans er det netop bestræbelserne på at tage Gud ud af ligningen, som den "skaber, som alene ejer verden", der har fremprovokeret den igangværende planetære krise (Frans 2015, 55). Her fornemmer man også en tydelig kritik af det moderne forbrugersamfund, hvor alting forstås ud fra en særlig markedsværdi. Ved at glemme at jorden er gudgivet glemmer man også, at den er værdifuld i sig selv, og at dens ressourcer altså ikke må forvaltes på uansvarlig vis.

Det andet forhold – at der findes et gensidigt ansvar mellem menneskene og naturen – har at gøre med en bærende tanke i rundskrivelsen, navnlig at "alting er indbyrdes forbundet", som det lyder flere steder. Den tanke finder Frans udfoldet hos den middelalderlige, umbriske helgen Frans af Assisi, som han selv tog navn efter. I sin berømte solsang, der er en tydelig inspiration for rundskrivelsen, og som på italiensk indledes med ordene "Laudato si', mi' Signore" ("Løvet være du, Herre"), lovpriser han Gud for alle hans skabninger. Ligesom sin navnehelgen ser Frans skaberværket som ét, stort økosystem, og han plæderer derfor i rundskrivelsen for en 'integreret økologi', der, som han skriver, "tager alle aspekter af den globale krise i betragtning" (Frans 2015, 89). Det er denne helhedstænkning, der gør, at *Laudato si'* fremstår som egentlig kulturkritik frem for som blot en rundskrivelse om klimaet. Det betyder også, at Frans ofte angriber flere problematikker ad gangen, tit endda helt nede på sætningsplan, som når han i forbindelse med spørgsmålet om begrænsningen af CO₂-udledninger skriver, at "[d]en mentalitet, som forhindrer, at der bliver truffet radikale beslutninger for at standse den globale opvarmning, forhindrer også, at fattigdommen bliver udryddet" (Frans 2015, 108). På samme måde skriver han angående tabet af biodiversitet, at:

[d]et er indlysende inkonsekvent at bekæmpe handel med udryddelsestruede dyrearter og samtidig være fuldstændig ligeglad med menneskehandel og uden tanke for de fattige eller at påtænke at tage et andet menneskes liv, fordi det anses uønsket (Frans 2015, 63).

Det er med henblik på denne større kritik af forbrugersamfundet nærliggende at huske på, hvordan Weigel karakteriserede *Laudato si'* som en rundskrivelse, der først og handler om os, det vil sige om menneskeheden. På samme måde som Johannes Paul II advokerede for en egentlig menneskelig økologi, kan man sige, at Frans fastholder, at den planetære krise ikke kan løses, hvis fokus kun er på de store dagsordener, der har at gøre med forurening, temperaturstigninger og tab af biodiversitet. Disse problemer er for ham kun symptomer på en større kulturkrise, der handler om, at menneskeheden har bevæget sig væk fra Gud. Frans opfordrer derfor til, hvad han kalder en ”økologisk omvendelse”, det vil sige en grundlæggende revolution af både samfundet og det enkelte menneske, som han udfolder i rundskrivelsens kapitel 4. Hermed har han til sinde at bryde med både forbrugerismen og individualismen, foruden hvad han kalder ”det teknokratiske paradigme”, der betegner den omstændighed, at mennesket gennem teknologien og videnskaben fuldstændig behersker ”et ydre objekt”, for eksempel naturen, hvilket står i skarp modsætning til det kristne opdrag (Frans 2015, 72). Det er her svært ikke at tænke på Leo XIII, der i *Rerum novarum* på lignende vis argumenterede for at føre samfundet tilbage til kristne principper. Den gestus er samtidig, hvad der gør, at *Laudato si'* – på trods af den megen positive omtale, som den har fået – alligevel nok må tage sig noget kontroversiel ud for en sekulær offentlighed. For hvis paven på visse områder virker progressiv i sin stillingtagen til det moderne samfund, er hans kritik af for eksempel retten til fri abort, som han ovenfor beskriver som et endnu større problem end tabet af biodiversitet, udtryk for en social konservatisme, der virker svært forenelig med den typisk mere liberalt sindede klimabevægelse.

Interne uenigheder om klimaspørgsmålet blandt katolikker

Jeg håber, at det i det ovenstående er lykkedes mig at give et sammenfattende indtryk af, hvordan den planetære krise i *Laudato si'* grundlæggende bliver fremstillet som et først og fremmest åndeligt og moralsk problem. Det er som sagt værd at bemærke, at Frans insisterer på, at kristne altid har været forpligtede til at tage hånd om livet på kloden, hvormed han sætter den aktuelle planetære krise i relief. Samtidig er det slående, at Frans slår vigtige mærkesager fra klimabevægelsen i hartkorn med klassiske katolske mærkesager, herunder retten til liv. Derfor ender han også med at lægge op til en såkaldt økologisk omvendelse af hele samfundet, der betyder, at det ikke er nok blot at adressere de udfordringer, der typisk forbindes med den planetære krise, men også at gribe fat om de underliggende årsager til disse udfordringer. Det gælder ikke mindst, hvad paven kalder for det teknokratiske paradigme, det vil sige forestillingen om, at teknologien og videnskaben alene kan redde menneskeheden. Frans viser sig med den form for samfunds-kritik tydeligt som overhovedet for en grundlæggende konservativ institution, der nærmest per definition må stå i modsætning til det omkringliggende samfund. Det har dog ikke forhindret Frans' mest konservative kritikere fra alligevel at anklage ham for med *Laudato si'* at være på vildveje, heriblandt den afdøde australske kardinal George Pell, som jeg nævnte i denne artikels indledning.

Da det vil være en uoverskuelig opgave at nævne alle de prominente katolikker, der har kritiseret *Laudato si'*, vil jeg i det følgende begrænse mig til at kigge nærmere på et lille udvalg af katolske røster, der har forholdt sig forbeholdent over for *Laudato si'*. Jeg vil i den forbindelse fokusere på Frans' amerikanske kritikere, eftersom der blandt katolikker i USA findes et særligt stærkt og overvejende konservativt intellektuelt miljø. Dermed er det min antagelse, at de modargumenter mod *Laudato si'*, som man kan finde her, kan siges at være repræsentative for en særlig form for konservativ katolicisme, der har det svært med den klimakritik, som *Laudato si'* fremsætter.

En vigtig kritiker af *Laudato si'* er R.R. Reno, der siden 2011 har været redaktør af det stærkt konservative, men ikke desto mindre indflydelsesrige, religionstidsskrift *First Things*. Renos kritik af *Laudato si'* går især på to ting. Han kritiserer for det første Frans for med sin rundskrivelse at være decideret "antimoderne". Ved at opfordre til en gennemgribende forandring af samfundet, en økologisk omvendelse, mener han, at Frans overser alt det positive, som moderne vestlige samfund har at bidrage med, også når det kommer til at løse den planetære krise:

Hvis den globale opvarmning udgør en alvorlig trussel mod menneskeheden – og det gør den måske – får vi brug for al den moralske styrke, videnskabelige integritet, økonomiske vitalitet og politiske legitimitet, som den vestlige modernitet kan mønstre. Det samme gælder de presserende problemer med fattigdom og udvikling. I stedet for fordømmelse har vi brug for kirkens råd og vejledning. (Reno 2015a, forfatterens oversættelse)

For det andet, hvilket er langt mere opsigtsvækkende, anklager han Frans for at lade hånt om de bærende principper i katolsk sociallære. Reno argumenterer blandt andet for, at Frans' forslag om en fælles plan for hele verden som løsningen på den planetære krise vil undergrave principperne om solidaritet og subsidiaritet, der henholdsvis betoner et globalt og et lokalt aspekt i den kristne næstekærlighed. Reno mener også, at en sådan plan vil true den private ejendomsret, der ellers fremstår som en grundlæggende ret i sociallæren (Reno 2015b, 6). Det er værd at understrege, at Reno ikke forklarer, hvordan han når frem til disse antagelser, og at der altså mangler nogle væsentlige mellemregninger i hans argumentation. Men måske man kan forstå hans kritik af den fælles plan for hele verden som et udtryk for en klassisk amerikansk frygt for den store stat, der har for vide beføjelser og kan træde det enkelte menneskes frihed under fode efter forgodtbefindende.

Hvad angår de andre kritiske stemmer i landskabet af intellektuelle, konservative katolikker i USA, er der flere, der deler Renos opfattelse af Frans som "antimoderne". Frans holder på, at den planetære krise kræver et opgør med det moderne samfund generelt og forbrugerismen og individualismen i særdeleshed, hvilket altså vil sige, at han går imod det, som de konservative anser for at være status quo. Omvendt mener Reno, at der er grund til at tro, at det moderne samfund har mulighed for at langt hen ad vejen redde sig selv ud af krisen som følge af en særlig moralsk styrke, en videnskabelig overlegenhed, en sund økonomi og robuste politiske institutioner. Samme indstilling finder man hos to af Renos kolleger fra *First Things*, Ross Douthat og Matthew Schmitz, der i to debatindlæg for henholdsvis *The New York Times* og *The Washington Post* hver især beskriver en pave, der giver udtryk for at ville tilbagerulle de sidste århundreders teknologiske og videnskabelige landvindinger, og som derudover er overdrevent sortsynet i sin vurdering af den aktuelle planetære krise. Schmitz skriver om *Laudato si'*, at den er "en dybt pessimistisk mands værk" (Schmitz 2015, forfatterens oversættelse), mens Douthat

i sit debatindlæg fremhæver et tilsyneladende paradoks ved rundskrivelsen. Han påpeger, at rundskrivelsen på den ene side er forenelig med den seneste forskning inden for klima, mens den på den anden side, ved at tage afstand fra det teknokratiske paradigme, indtager en kritisk holdning til den moderne videnskab, der har gjort en sådan forskning mulig: ”Det er et dokument, der er i overensstemmelse med den videnskabelige konsensus om klimaet, og som afskriver den moderne videnskabelige tankegang som en 500 år lang fejltagelse” (Douthat 2015, forfatterens oversættelse). Det er i forlængelse heraf værd at nævne, at også Reno i sin udlægning af *Laudato si'* peger på, at der er noget ved den, der undsiger den ellers fremherskende kritik af det moderne samfund. Reno mener mere specifikt, at Frans gør brug af gloser, der er typiske for det teknokratiske paradigme, som han ellers vil gøre op med, for eksempel inklusion, diversitet og transparens. Han skriver:

Det er buzzwords, der bliver brugt af McKinsey-konsulenter. Og de er ikke uskyldige. De er alle formelle, proceduremæssige udtryk. De er udviklet for at undgå væsentlige moralske og metafysiske spørgsmål. (Reno 2015b, 5, forfatterens oversættelse)

Man kan altså sige, at Reno og Douthat hver især forsøger at blotlægge en iboende inkongruens i *Laudato si'* og påvise en manglende sammenhæng i Frans' argumentation.

Det er afslutningsvis vigtigt at fremføre, at ingen af de førnævnte skribenter, hverken Reno, Douthat eller Schmitz, fuldstændig afviser rundskrivelsen. De er hver især omhyggelige med at fremhæve prisværdige aspekter af *Laudato si'*, og Reno skriver endda: ”Jeg er *enig* i pave Frans' hovedpointe” (Reno 2015b, 6, forfatterens oversættelse). Hermed mener Reno, at den globale kapitalisme har skabt nogle grundlæggende udfordringer, som vi som samfund er nødt til at adressere. Selv om han ikke selv lægger op til den slags økologisk omvendelse, som Frans advokerer for, er han her alligevel tættere på ham, end hvad der for eksempel er tilfældet for en anden konservativ, katolsk intellektuel som den amerikanske økonom Samuel Gregg. I sin kritik af *Laudato si'* anklager Gregg paven for at være for overfladisk i sin karakteristik af farerne ved det frie marked, det vil sige det i Vesten dominerende økonomiske system. For ham at se er den frie markedsøkonomi i det liberale Vesten langt det bedste svar på klodens problemer – sammenlignet med den tidligere sovjetiske kommunisme og den socialisme, som han forbinder med stater i Sydamerika. Han skriver:

[P]å trods af det utvivlsomt oprigtige ved pave Frans' kærlighed til og omsorg for de fattige er det beklageligt, at denne pave synes at være så uvillig til at engagere sig i en seriøs diskussion om markedsøkonomiens moralske og økonomiske fortrin sammenlignet med alternativerne (Gregg 2015, 51, forfatterens oversættelse).

Gregg giver her udtryk for, at Frans er forudindtaget imod den frie markedsøkonomi, som han bedømmer urimeligt hårdt. Derfor devaluerer Gregg de pointer i rundskrivelsen, der har at gøre med økonomi. Det slår han allerede fast i titlen på sin artikel, hvor det om *Laudato si'* lyder, at den er ”velment, men økonomisk mangelfuld” (Gregg 2015, 49, forfatterens oversættelse). I en amerikansk sammenhæng er det interessant at bemærke, at politikeren og katolikken Jeb Bush tager lignende afstand fra Frans' holdninger til økonomi. Da han i 2015 stillede op i kampen for at blive republikansk præsidentkandidat, sagde han under et møde følgende om pavens på daværende tidspunkt forestående rundskrivelse om klimaet:

Jeg får ikke min økonomiske politik fra mine biskopper eller mine kardinaler eller min pave. Jeg synes, at religion bør handle om at gøre os bedre som mennesker og mindre om

ting, der ender med at indgå i den politiske sfære. (Goldenberg og Siddiqui 2015, forfatterens oversættelse)

Det opsigtsvækkende ved sådan en udtalelse er selvfølgelig, at den helt forbigår traditionen inden for det moderne paveembede til at tage aktivt stilling til den retfærdige indretning af samfundet, herunder spørgsmålet om økonomi, ved at gøre religion til et udelukkende privat anliggende.

Konklusion

Det er nu ti år siden, at *Laudato si'* udkom. På trods af den spredte kritik, som den siden udgivelsen har modtaget, er den for længst blevet en nyklassiker inden for den katolske kirkes sociallære. Med begreber som integreret økologi og økologisk omvendelse har rundskrivelsen skabt et nyt sprog for den igangværende klimaindsats i kirkens forskellige organisationer, ligesom den har ansporet til øget klimahandling. Samtidig er det værd at bemærke, at konsekvenserne af den planetære krise kun er blevet mere tydelige siden udgivelsen af *Laudato si'* i 2015 – og også i stigende grad rammer Vesten i form af blandt andet hedeølger, tørke og oversvømmelser. Det er ligeledes sikkert at sige, at den optimisme, der for et årti siden prægede debatten om klimaet i kølvandet på indgåelsen af de store internationale aftaler om planetens fremtid, nu i bedste fald er blevet modereret. Eksempelvis har Donald Trump i hver af sine to præsidentperioder meldt USA ud af Parisaftalen, og ifølge den nuværende generalsekretær for FN, António Guterres, er der en tiltagende risiko for, at det ikke vil lykkes at indfri FN's 17 verdensmål for bæredygtig udvikling inden 2030, som det ellers hele tiden har været planen (UN 2023).

På baggrund af den form for klimapessimisme udgav Frans i 2023 en slags opfølger til *Laudato si'*, den apostolske skrivelse *Laudate Deum* ("Lovet være Gud"), der igen var henvendt til alle mænd og kvinder af god vilje. Med dokumentet, der altså ikke er nogen rundskrivelse, men har karakter af en formaning, pegede Frans på, at menneskeheden befinder sig ved et vendepunkt ved at være snublende nær den anbefalede maksimale temperaturstigning på 1,5 grad. Han brugte ligeledes megen plads på at indskærpe alvoren ved den igangværende krise, ikke mindst over for de mere klimaskeptiske katolikker. Samtidig mente han, at det teknokratiske paradigme kun havde vokset sig større, og at de nyeste landvindinger inden for eksempelvis kunstig intelligens er et bevis på en blind fremskridtstro, der bygger på, at menneskeheden kan redde sig selv alene gennem videnskab og teknologi og altså helt kan undvære Gud. Det fremhævede han som den virkelige fare og årsagen til, at han havde valgt at kalde skrivelsen "Lovet være Gud", for, som det afslutningsvis lyder: "[N]år mennesker gør krav på at indtage Guds plads, bliver de deres egne værste fjender." (Frans 2023, 54) Det er her, hvor man tydeligst fornemmer et ekko fra *Laudato si'*. På trods af at verdenssituationen på mange måder har ændret sig markant siden udsendelsen af *Laudato si'*, ændrede Frans med *Laudate Deum* ikke ved sin grundlæggende diagnostik af den planetære krise som et først og fremmest åndeligt og moralsk problem, der nødvendiggør en gennemgribende forandring af samfundet og en fornyet tiltro til Gud.¹

¹ Denne artikel blev affattet, før pave Frans døde. Sidenhen er den kun blevet lettere redigeret med henblik på at omtale Frans som det nu forhenværende overhoved af den katolske kirke, og det bliver i lyset af hans død spændende at se, på hvilken måde kirken under pave Leo XIV's ledelse vil forholde sig til klima-

Referencer

- Allen Jr., John L. 2015. "Pope's eco-manifest looks like a game-changer in the US." *CruX*, 19. juni. <https://cruXnow.com/church/2015/06/popes-environmental-manifesto-looks-like-a-game-changer-in-the-us> (tilgået 10. februar 2025).
- Clausen, Helge. 1994. "Rerum Novarum." *Katolsk minileksikon*. Katolsk Forlag. <https://exist-db.katolsk.dk/exist/apps/cathdb/cathdb.xql?colPath=/db/apps/cathdb/data&func=browse&work=KLEX> (tilgået 10. februar 2025).
- Douthat, Ross. 2015. "Pope Francis' Call to Action Goes Beyond the Environment." *The New York Times*, 20. juni. <https://www.nytimes.com/2015/06/21/opinion/sunday/ross-douthat-pope-francis-call-to-action-goes-beyond-the-environment.html> (tilgået 10. februar 2025).
- Frans. 2015. *Laudato si': Lovet være du*. Oversat af Michael Alring. Ansgarstiftelsens forlag.
- Frans. 2023. *Laudate Deum – Pris Gud for alle hans skabninger*. Oversat af Kirsten Dam. Ansgarstiftelsens Forlag.
- Goldenberg, Suzanne og Sabrina Siddiqui. 2015. "Jeb Bush joins Republican backlash against pope on climate change." *The Guardian*, 17. juni. <https://www.theguardian.com/us-news/2015/jun/17/jeb-bush-joins-republican-backlash-pope-climate-change> (tilgået 10. februar 2025).
- Goodstein, Laura og Justin Gillis. 2015. "On Planet in Distress, a Papal Call to Action". *The New York Times*, 18. juni. <https://www.nytimes.com/interactive/2015/06/18/world/europe/en-cyclical-laudato-si.html> (tilgået 10. februar 2025).
- Greeley, Andrew. 2000. *The Catholic Imagination*. University of California Press.
- Gregg, Samuel. 2015. "Laudato si': Well intentioned, economically flawed". *Policy* 31 (2): 49–51.
- Migliore, Celestino. 2003. "The permanent mission of the Holy See to the United Nations commemorates the 40th anniversary of the encyclical 'Pacem in terris'." *Vatican*, 7. oktober. https://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/2003/documents/rc_seg-st_20031007_migliore-pacem-in-terris_en.html (tilgået den 10. februar 2025).
- Olden-Jørgensen, Sebastian. 2024. "encyklika". *Lex*. <https://lex.dk/encyklika> (tilgået 10. februar 2025).
- Reno, R.R. 2015a. "The Return of Catholic Anti-Modernism." *First Things*, 18. juni. <https://firstthings.com/the-return-of-catholic-anti-modernism> (tilgået 9. januar 2025).
- Reno, R.R. 2015b. "Laudato si'." *First Things* (255): 4–7.
- Ryom, Peter. 2021. "katolsk sociallære". *Lex*. https://lex.dk/katolsk_social%C3%A6re (tilgået 10. februar 2025).
- Scammell, Rosie. 2015. "Cardinal Pell on environmental encyclical: Church has 'no particular expertise in science'." *America*, 17. juni. <https://www.americamagazine.org/issue/cardinal-pell-church-has-no-particular-expertise-science> (tilgået 10. februar 2025).
- Schmitz, Matthew. 2015. "Pope Francis wants to roll back progress. Is the world ready?" *The Washington Post*, 18. juni. <https://www.washingtonpost.com/news/acts-of-faith/wp/2015/06/18/pope-francis-wants-to-roll-back-progress-is-the-world-ready/> (tilgået 10. februar 2025).
- UN. 2022. "What is the Triple Planetary Crisis?" <https://unfccc.int/news/what-is-the-triple-planetary-crisis> (tilgået 10. februar 2025).

spørgsmålet. Meget tyder dog på, at den nye pave vil slægte sin forgænger på. Med sit valg af pavenavn peger han tilbage på Leo XIII, der, som tidligere nævnt, lagde grundstenen til kirkens sociallære. Dermed har han valgt at fremhæve en samfundsmæssig bevidsthed, der inden for kirkens nyere tradition som en given sag må omfatte en dyb omsorg for kloden. For kenderne af kirkehistorien er det derudover oplagt at forstå navnevalget som en diskret reference til broder Leo, der var den foretrukne discipel af Frans' egen navnehelgen, Frans af Assisi. Det er kun naturligt at forestille sig, at Leo XIV med sit navnevalg har været sig denne dobbeltbetydning bevidst og også på den måde har villet vise, at han ville gå i sin forgængers fodspor.

- UN. 2023. "UN Chief calls for fundamental shift to put world back on track to achieving the Sustainable Development Goals." <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2023/04/press-release-un-chief-calls-for-fundamental-shift-to-put-world-back-on-track-to-achieving-the-sustainable-development-goals/> (tilgået 10. februar 2025).
- Weigel, George. 1999. *Witness to Hope: The Biography of Pope John Paul II*. HarperCollins.
- Weigel, George. 2015. "The Pope's Encyclical, at Heart, Is About Us, Not Trees and Snail Darters." <https://www.georgeweigel.com/the-popes-encyclical-at-heart-is-about-us-not-trees-and-snail-darters/>. 18. juni. (tilgået 10. februar 2025).